

Kuinka puhua lasten kanssa tietoturvasta?

Materiaalin tekijät: Marianne Liljeqvist ja Laura Kankaala, www.tekniikkaseikkailu.fi

Materiaalin tavoitteena on auttaa aikuista keskustelemaan lapsen kanssa siitä, miten lapsi voi toimia turvallisesti internetissä. Kun asioita on harjoiteltu yhdessä, lapsella on paremmat valmiudet toimia netissä ja pyytää apua, jos sitä tarvitaan.

Materiaali koostuu viidestä kokonaisuudesta. Jokainen kokonaisuus sisältää keskustelukysymyksiä ja/tai konkreettisen tehtävän tai tehtäviä. Keskustelukysymykset ja tehtävät voi käydä yhdessä läpi lapsen kanssa tai pyytää lapsia keskustelemaan ja tekemään tehtävä esimerkiksi pareittain. **Keskustelukysymyksiin ja tehtäviin ei ole yhtä oikeaa vastausta. Jos sopivaa vastausta ei keksi keskustelemalla, asiasta voi hakea lisää näkemyksiä ja tietoa netistä.**

1. Tietoturva ja yksityisyys
2. Turvallinen salasana
3. Huijausviestit ja -videot
4. Nettipelaaminen ja nettikaverit
5. Mitä tehdä, jos jotakin menee pieleen

Tietoturva ja yksityisyys

Kyberrikollisuus, eli netissä tapahtuva rikollisuus, on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana. Erilaisten huijausten tunnistaminen voi olla vaikeaa ja haastavissa tilanteissa avun pyytäminen saattaa hävettää. Nykyään monet tekoälyn avulla tehdyt huijaukset ovat todella vakuuttavia, joten jokainen meistä ikään tai taustoihin katsomatta voi joutua huijauksen uhriksi. Tärkeintä on se, että lapsi uskaltaa ja osaa pyytää apua, kun jokin tuntuu oudolta tai jos huijaus on jo tapahtunut.

Huijarit ovat yleensä kiinnostuneet meidän jokaisen *tiedoista*, koska niitä hyödyntämällä he voivat tehdä kiusaa ihmisille, kiristää meitä tai saada rahaa esimerkiksi myymällä tietojamme eteenpäin muille huijareille. Omien some- ja nettipalveluiden käyttäjätunnukset ja salasanat kannattaa pitää visusti itsellään, ettei kukaan pääse lähettämään viestejä tai esiintymään sinuna omien tunnuksiesi kautta.

Esimerkiksi kiristämisen kohteeksi joutuminen voi tuntua todella pelottavalta. Pitää silti muistaa, että huijareille ei tulisi ikinä siirtää rahaa tai antaa tietoja. Usein huijarit kiristävät useita henkilöitä netissä samaan aikaan. Kiristäminen on usein perätöntä, eli huijari ei oikeasti tee mitään, vaikka hän väittäisi esimerkiksi levittävänsä tietojasi muille netissä.

Kaikkien tietojen ei kuitenkaan tarvitse olla salaisia. Tärkeää on oppia hahmottamaan, mitä tietoja itsestään voi jakaa, kenelle niitä voi antaa ja miksi niitä pyydetään. Kun pidämme tiedoistamme huolta, saamme itse paremmin päättää, mitä muut meistä tietävät.

Keskusteltavaksi:

- Mitkä tiedot ovat sellaisia, joita ei kannata missään tapauksessa kertoa tuntemattomille netissä?
- Mitä asioita sinusta saa julkaista netissä/somessa?
- Milloin koet olosi turvattomaksi netissä/somessa?

- Miten toimit, jos otat kuvan kaverisi kanssa ja haluaisit jakaa sen somessa?
- Miten toimit, jos sinua kiristetään netissä ja kenelle puhut asiasta?
- Miksi vanhempien ei kannata antaa pääsyä omille digitaalisille laitteille lapselle?

Turvallinen salasana

Kun teet käyttäjätunnuksen johonkin nettipalveluun, luo aina vahva salasana. Vahvalla salasanalla tarkoitetaan sellaista salasanaa, joka on vaikea arvata ja joka ei ole sama missään toisessa netin palvelussa. Tärkeintä on muistaa sähköpostin salasana, sillä sinne voi aina palauttaa muiden palveluiden salasanat, jos ne pääsevät unohtumaan.

Keskusteltavaksi:

- Minkälainen on hyvä salasana?
- Miksi samaa salasanaa ei kannata käyttää useassa eri palvelussa?
- Mitä tekisit, jos kaveri pyytäisi kertomaan salasanasi?

Tehtävä:

- Keksikää esimerkkejä vahvoista salasanoista. Voitte keksiä esimerkiksi salasanalauseita, kuten: "MeniTänäänKauppaan5.3.2027!"

Huijausviestit ja -videot

Vielä muutama vuosi sitten huijarit lähestyivät meitä lähes pelkästään erilaisin viestein ja puheluin. Nykyään myös videot ja ääniviestit ovat huijareiden käyttämiä keinoja saada meidät luovuttamaan tietoja heille. Huijarit saattavat esimerkiksi lähettää vanhemmille videon tai ääniviestin lapsen kuvalla tai tekoälyllä väärennetyllä äänellä, jossa pyydetään lähettämään rahaa.

Tyypillisiä huijausviestien elementtejä: luodaan kiirettä, viesti näyttää tulevan luotettavalta taholta, asia on liian hyvä ollakseen totta, lähettäjän nimi tai nettisivun osoite on kummallinen.

Keskusteltavaksi:

- Oletko joskus törmännyt huijausviestiin, -videoon tai -ääniviestiin? Mitä siinä sanottiin? Mistä tiesit, että kyseessä on huijaus?
- Mitä tekisit, jos saisit viestin, jossa pyydetään klikkaamaan outoa linkkiä tai antamaan henkilötietojasi (esim. osoite, puhelinnumero, sähköposti jne.)?
- Keneltä voit kysyä apua, jos et tiedä, onko viesti turvallinen?
- Mitä tekisit, jos saat kaveriltasi hieman oudon oloisen viestin? (Tähän vinkkiä alla olevasta tehtävästä)

Tehtävä 1:

- Keksikää kysymyksiä, joita vanhemmat ja lapset voivat kysyä toisiltaan, jos epäilee, että joku viesti tai puhelu on huijarin tekemä. Esimerkiksi: ”Mikä on tärkeimmän pehmoleluni nimi?” ”Missä vanhempasi istuu yleensä iltaisin, kun hän katsoo telkkaria?”
- Voit keksiä kysymyksiä myös kavereillesi.

Kysymyksillä varmistetaan viestin lähettäjän tai soittajan aitous. Jos viestin lähettäjä / soittaja ei osakaan vastata kysymykseen, kyseessä voi olla huijaus. Ole yhteydessä viestin lähettäjään / soittajaan jollakin muulla tavalla, esimerkiksi soittamalla, ja kysy asiasta.

Tehtävä 2:

- Minkälaiseen huijaukseen olet törmännyt netissä tai somessa? Piirrä tai näyttele tilanne ja anna vanhempasi tai kavereidesi arvata, minkälaisesta tilanteesta oli kysymys.

Nettipelaaminen ja nettikaverit

Mikään ei ole parempaa, kuin löytää uusia kavereita netistä! Netissä ja somessa kuka vaan voi kuitenkin esiintyä kenenä vaan, joten muutamasta perusasiasta on hyvä sopia lapsen kanssa.

Keskusteltavaksi:

- Mitä netin tai somen palveluita lapsi saa ylipäänsä käyttää ja minkälaisia sovelluksia saa/ei saa ladata sovelluskaupasta?
- Mitä tietoja itsestä saa tai ei missään nimessä saa antaa muille eri sovelluksissa/peleissä?
- Aikuisella on lupa nähdä, kenen/keiden kanssa lapsi keskustelee ja missä ryhmissä lapsi on mukana esimerkiksi Whatsappissa. Minkälaisissa tilanteissa aikuinen saa lukea myös lapsen viestit?
- Miten toimitaan, jos lapsi haluaa tavata netissä tapaamaansa henkilöä livenä?

Tehtävä:

- Mitä tekisit seuraavissa tilanteissa?
1. Saat pelissä viestin tuntemattomalta pelaajalta. Hän lupaa sinulle ilmaisia tarvikkeita, jos annat hänelle käyttäjänimesi ja salasanasasi.
 2. Kaverisi pyytää salasanaasi jossakin pelissä.
 3. Saat pelissä viestin tuntemattomalta pelaajalta ja hän pyytää sinua lähettämään kuvan itsestäsi.
 4. Mainoksessa luvataan arvontavoitto, jos klikkaat linkkiä.
 5. Olet mukana luokkasi WhatsApp-ryhmässä, jossa aletaan kiusaamaan yhtä luokkalaisistasi.

Mitä tehdä, jos jotakin menee pieleen

Huijarit ovat nykyään taitavia ja huijauskeinot moninaisia, joten kuka vaan meistä voi joutua huijauksen kohteeksi milloin vain. Vaikka hävettäisi, on tärkeää, että huijattu pyytää apua. Avun pyytämistä voi harjoitella seuraavien keskustelukysymysten kautta.

Keskusteltavaksi:

- Mitä tekisit, jos olisit kertonut jollekin salasanasi tai syöttänyt tietosi mahdolliselle huijaussivustolle?
- Kenelle aikuiselle voisit kertoa, jos netissä tapahtuu jotain pelottavaa tai outoa?
- Miksi kannattaa kertoa asiasta, vaikka hävettäisi?

Tehtävä:

Tehkää oman perheenne tai luokkanne tietoturvaohjeet. Täydentäkää seuraavat lauseet ja keksikää tarvittaessa lisää ohjeita:

Ennen kuin klikkaan epäilyttävää linkkiä, tarkistan _____.

Jos joku tuntematon pyytää minulta henkilökohtaisia tietoja, kuten osoitetta tai salasanaa, minä _____.

Jos annan vahingossa jollekin liikaa tietoja itsestäni tai muista, tai teen jonkun muun virheen netissä/somessa, minä _____.

Jos huomaan, että kaveria kiusataan netissä, minä _____.

Aikuinen, jolta voin pyytää apua, on _____.

Meidän perheessämme/luokassamme tärkein tietoturvasääntö on _____.